

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การชดเชยค่าเสียหายแก่ผู้เสียหายเป็นเรื่องที่มีมานานแล้วในอดีตแต่ไม่ได้แยกว่าอะไรเป็นความรับผิดทางละเมิด และอะไรเป็นความรับผิดทางอาญา เรียกว่าแนวความคิดเรื่องค่าเสียหายมีมาก่อนแนวความคิดเรื่องละเมิดก็ได้

ต่อมาได้มีวิวัฒนาการแบ่งแยกแนวความคิดดังกล่าวออกจากกัน เป็นกฎหมายละเมิด ลักษณะหนึ่ง และกฎหมายอาญาลักษณะหนึ่ง โดยถือว่า ลักษณะละเมิด เป็นเรื่องของเอกชน ว่ากล่าวต่อเอกชนด้วยกัน และมุ่งชดเชยเยียวยาความเสียหาย เป็นสำคัญส่วนลักษณะอาญา นั้น เป็นเรื่องของรัฐลงโทษผู้กระทำผิด อันเป็นการกระทบกระเทือนต่อสังคมโดยรวม การชดเชยค่าเสียหายจึงเป็นสาระสำคัญของละเมิดตั้งแต่นั้นมา

ลักษณะของวิวัฒนาการทางกฎหมาย ในแต่ละชาตินั้นแตกต่างกัน จุดเริ่มต้นของการชดเชยค่าเสียหายในทางละเมิดของซีวิลลอว์ เกิดจากประมวลกฎหมายแห่งของโรมัน ซึ่งตามทฤษฎีที่ว่าด้วยหนี้ (Theory of Obligation) กำหนดให้หนี้ละเมิดเป็นหนี้ประเภทหนึ่งในทางแพ่งที่คู่กรณีจะต้องมีการชดเชยกัน โดยมุ่งหมายให้ผู้ละเมิดชดเชยความเสียหายที่เกิดขึ้นในทำนองเดียวกับหนี้ตามสัญญา ซึ่งคิดตามความเสียหายที่แท้จริงที่ผู้เสียหายได้รับ เป็นเกณฑ์แล้วกำหนดค่าเสียหายไปตามนั้นโดยเหตุผลที่ว่า ผู้เสียหายไม่พึงได้รับการชดเชยเกินกว่าหนี้ที่ผู้ละเมิดมีต่อตน ส่วนทางคอมมอนลอว์นั้น เริ่มแรกจากการออกหมายเรียกคดีละเมิด (Writ of Trespass) การกำหนดค่าเสียหายถือเป็นคดีเฉพาะเรื่อง และเนื่องจากมิได้ยึดมั่นในทฤษฎีว่าด้วยหนี้ เป็นต้น จึงยังมีแนวความคิดทางอาญาเจือปน กล่าวคือ นอกเหนือจากการกำหนดให้ผู้ละเมิดชดเชยค่าเสียหายตามความเสียหายที่ผู้เสียหายได้รับแล้ว บางกรณี ศาลคอมมอนลอว์อาจกำหนดค่าเสียหายในส่วนที่เป็นการลงโทษให้แก่ผู้เสียหายอีกโสดหนึ่งด้วยซึ่งก็คือ ค่าเสียหายในเชิงลงโทษ (Punitive Damages หรือ Exemplary Damages) นั่นเอง

ค่าเสียหายในเชิงลงโทษได้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศอังกฤษ ในราวศตวรรษที่ 18 สืบเนื่องมาจากเจ้าพนักงานของรัฐกระทำตามอำเภอใจ ละเมิดสิทธิส่วนตัวของประชาชน

คดีที่มีการกำหนดค่าเสียหายในเชิงลงโทษเป็นครั้งแรกได้แก่ คดี Huckle V. Money และ คดี Wilkes V. Wood ในปี ค.ศ. 1763 จากนั้นเป็นต้นมา ค่าเสียหายในเชิงลงโทษก็เป็น ที่รู้จักกันดีในประเทศคอมมอนลอว์ อย่างไรก็ตามก็ต่อมากลับมาในปี ค.ศ. 1964 หลักเกณฑ์เรื่องค่าเสียหาย ในเชิงลงโทษนี้ ได้ถูกจำกัดขอบเขต โดยสภาขุนนาง (House of Lords) ของอังกฤษในคดี Rookes V. Barnard โดยกำหนดให้ค่าเสียหายในเชิงลงโทษมิได้เฉพาะใน 3 กรณี ต่อไปนี้ เท่านั้น คือ

- 1) กรณีที่มีกฎหมายกำหนดให้จ่ายค่าเสียหายในเชิงลงโทษโดยชัดแจ้ง
- 2) กรณีที่เจ้าหน้าที่ของรัฐกระทำการตามอำเภอใจข่มเหงเอกชน หรือ กระทำ การอันขัดต่อรัฐธรรมนูญ
- 3) กรณีที่จำเลยคำนวณแล้วว่า จะได้ประโยชน์จากการทำลายชื่อเสียงของตนเกินกว่า ที่ต้องจ่ายค่าเสียหายแก่โจทก์ หรือคิดว่าโจทก์จะไม่ฟ้อง เพราะโจทก์ไม่มีเงิน

สำหรับในประเทศสหรัฐอเมริกา ไม่ได้มีการจำกัดขอบเขตอย่างประเทศอังกฤษ แต่ในทางตรงกันข้าม กลับนำหลักเกณฑ์เรื่องค่าเสียหายในเชิงลงโทษมาใช้ในขอบเขตที่กว้างมาก มลรัฐส่วนใหญ่ในสหรัฐอเมริกาได้ยอมรับหลักเกณฑ์ ดังกล่าวนี มีเพียง 4 มลรัฐเท่านั้นที่ไม่ ยอมรับ ได้แก่ มลรัฐหลุยส์เซียน่า (Louisiana), มลรัฐแมสซาชูเซตส์ (Massachusetts), มลรัฐเนบราสกา (Nebraska) และ มลรัฐวอชิงตัน (Washington) แต่ก็มีอีกบางรัฐที่ยอมรับ ภายใต้เงื่อนไขบางอย่าง ในปัจจุบันสหรัฐอเมริกาได้พัฒนากฎหมายในส่วนที่เกี่ยวกับการประกันภัย และ กฎหมายลักษณะละเมิดที่ไม่คำนึงถึงความผิด (No Fault หรือ Strict Liability) เพิ่มขึ้นอย่างมาก โดยเฉพาะกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดของผู้จำหน่ายสินค้า และบริการ (Product Liability Law) โดยเชื่อกันว่า การดำเนินคดี Product Liability มีบทบาท สำคัญในการพิทักษ์สิทธิของประชาชนได้อย่างแท้จริง หลักเกณฑ์เรื่องค่าเสียหายในเชิงลงโทษ ได้ถูกนำไปใช้กับกรณีดังกล่าวข้างต้นอย่างกว้างขวางด้วย

ค่าเสียหายในเชิงลงโทษ เป็นค่าเสียหายที่เพิ่มเติมขึ้นนอกเหนือจากค่าสินไหมทดแทน ความเสียหายตามธรรมดา วัตถุประสงค์จริง ๆ และดั้งเดิมก็คือเพื่อลงโทษผู้กระทำละเมิด คำว่า Punitive ก็คือ โทษที่ใช้ในคำว่า Punishment นั่นเอง เมื่อความประพฤติของจำเลยเป็นที่เห็น

ได้ว่ายังไม่เพียงพอต่อการที่จะลงโทษตามปกติวิสัยได้ ซึ่งก็หมายถึง การกระทำที่มีพฤติการณ์รุนแรง ไร้ศีลธรรม ุร้าย มีลักษณะ เช่นเดียวกับในคดีอาญา เช่น การใช้กำลังทำร้าย ข่มขู่หลอกลวง เป็นต้น ซึ่งผู้กระทำมุ่งหมายให้เกิดกระทบกระเทือนต่อจิตใจของผู้เสียหายหรือมุ่งหมายให้ผู้เสียหาย อับอาย หรือ ถูกดูหมิ่น เหยียดหยาม ค่าเสียหายในเชิงลงโทษนี้มุ่งตอบแทนความรุนแรงแห่ง พฤติการณ์ที่จำเลยจงใจไม่นำพาดอกกฎหมายและสิทธิของบุคคลอื่น โดยไม่ได้เป็นการวัดปริมาณ ความสูญเสีย หรือความเสียหายของโจทก์แต่อย่างใด ทฤษฎีของการกำหนดค่าเสียหายในเชิงลงโทษ ที่แท้จริง ก็คือ ค่าเสียหายในเชิงลงโทษถูกกำหนดเพื่อให้เป็นการลงโทษจำเลย และเพื่อให้เป็น ตัวอย่างสำหรับจำเลย และบุคคลอื่นให้เข็ดหลาบหวาดกลัว มิให้กระทำผิดอย่างเดียวกันอีกในอนาคต โดยทั่วไปแล้วค่าเสียหายในเชิงลงโทษจะถูกกำหนดในการฟ้องคดีละเมิดมากกว่าการฟ้องคดีฐาน ผิดสัญญาค่าเสียหาย เช่นนี้ไม่ได้เป็นหลักที่รับมาจากกฎหมายโรมัน และไม่เป็นที่รู้จักกันในประเทศ ซิวิลลอว์แต่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน และฝังรากลึกในระบบกฎหมายของคอมมอนลอว์

มีการถกเถียงกันอยู่เสมอมาจนถึงปัจจุบันว่า ควรจะคงหลักเรื่อง ค่าเสียหายใน เชิงลงโทษนี้ไว้หรือไม่ ทั้ง ๆ ที่ได้มีการวิจารณ์โจมตีอย่างหนัก แต่ปรากฏว่าหลักดังกล่าวนี้ ยังคงเป็นที่ยอมรับ และนำมาใช้กันอย่างกว้างขวางในประเทศคอมมอนลอว์ในการศึกษาจาก หลักเกณฑ์ทางกฎหมายนั้น ค่าเสียหายในเชิงลงโทษไม่ได้กำหนดขึ้นจากแนวความคิดของ การลงโทษทางอาญา หรือใช้แทนการลงโทษทางอาญา แต่เป็นการลงโทษในทางแพ่งอย่างหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะ เป็นการลงโทษในตัวของมันเอง หรือกล่าวได้ว่า ค่าเสียหายในเชิงลงโทษเป็นค่า ค่าเสียหายที่ขยายส่วนเพิ่มขึ้นสำหรับการกระทำผิดในทางแพ่ง ซึ่งเท่ากับยอมรับว่าในทางแพ่ง ก็มีการลงโทษได้นั่นเอง และอันที่จริงถ้าจะว่าไปแล้วในสมัยก่อนก็มีโทษทางแพ่งในกรณีอื่น ๆ อยู่บ้างเหมือนกัน เช่นการยกเลิกสภาพบุคคลหรือพิพากษาให้บุคคล "ตาย" ในส่วนแพ่งเพื่อสูญเสียสิทธิ ต่าง ๆ อันบุคคลจะพึงมีดังปรากฏในกฎหมายฝรั่งเศส เป็นต้น

สำหรับในประเทศไทยนั้น เนื่องจากอยู่ในกลุ่มของประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย (Civil Law) ดังนั้น โดยหลักการแล้วย่อมจะไม่มีกำหนดค่าเสียหายในเชิงลงโทษอย่าง ทางคอมมอนลอว์ เช่นเดียวกับ ประเทศที่ใช้ระบบประมวลกฎหมายทั้งหลาย ทั้งนี้ เพราะแนวความคิด ในการกำหนดค่าเสียหายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะละเมิดได้รับอิทธิพลจาก ประมวลกฎหมายของซีวิลลอว์ ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้น

เพื่อให้ผู้เสียหายได้กลับคืนใกล้เคียงกับฐานะเดิมมากที่สุด แต่อย่างไรก็ตามจากการศึกษา คำพิพากษาฎีกา จะเห็นได้ว่า ศาลไทยเคยกำหนดค่าเสียหายเป็นจำนวนมากเกินกว่าความเสียหายจริงที่โจทก์ได้รับอยู่บ้างเหมือนกัน โดยอาศัย ป.พ.พ. มาตรา 438 และ 446 ซึ่งให้อำนาจศาลคำนวณค่าสินไหมทดแทนต่าง ๆ รวมทั้งค่าเสียหายอันมีอาจคำนวณเป็นเงินได้ตามควรแก่พฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิด ซึ่งพอจะเป็นแนวทางใช้ได้ว่าศาลได้กำหนดค่าเสียหายในทำนองที่เป็นการลงโทษจำเลย แต่คำพิพากษาฎีกาในลักษณะดังกล่าวนี้มีจำนวนน้อยมาก และมีในระยะต้น ๆ เมื่อแรกใช้ประมวลกฎหมายใหม่ ๆ เท่านั้น ซึ่งเข้าใจว่าเป็นเพราะอิทธิพลจากหลักกฎหมายอังกฤษที่ผู้พิพากษาไทยคุ้นอยู่ในขณะนั้น จนเมื่อผู้พิพากษาในระบบการศึกษาที่ได้รับอิทธิพลของประเทศที่ใช้ประมวลมีมากขึ้นในระยะหลัง แนวทางจึงเปลี่ยนไป แต่แม้ค่าเสียหายที่ให้นั้น ก็อยู่ในกรอบเท่าที่ระบบกฎหมายไทยอำนวยความสะดวก เช่น จำนวนค่าเสียหายที่ศาลกำหนดนั้น แม้จะมีจำนวนมาก แต่ก็ไม่เกินค่าขอของโจทก์ ซึ่งต่างจากในประเทศคอมมอนลอว์ โดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งศาลจะกำหนดในจำนวนที่สูงมาก เพิ่มเติมจากจำนวนค่าสินไหมทดแทน ความเสียหายจริงที่โจทก์ฟ้องเรียกร้องไปทั้งสิ้น คงเป็นเพราะว่าโดยหลักการแล้ว กฎหมายไทยไม่มีการกำหนดค่าเสียหายในเชิงลงโทษดังนั้น แม้ศาลไทยกำหนดค่าเสียหาย โดยมุ่งลงโทษจำเลยอย่างแท้จริง แต่ก็ไม่ต้องการให้มีจำนวนสูงเกินไป อันจะทำให้ขัดกับหลักเกณฑ์การชดเชยค่าเสียหายตามแบบซีวิลลอว์ที่ใช้อย่างชัดเจนเกินไป อีกทั้งฐานะคนไทยส่วนใหญ่ยากจนด้วย ศาลจึงต้องกำหนดค่าเสียหายในจำนวนที่ไม่มากเกินไปนัก

อย่างไรก็ดี ความเห็นของนักกฎหมายไทยเกี่ยวกับหลักเกณฑ์เรื่องค่าเสียหายในเชิงลงโทษนั้น ได้แยกออกเป็นหลายฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเห็นว่า หลักเกณฑ์ดังกล่าวมีอยู่ในประเทศไทยอยู่แล้ว โดยศาลไทยเป็นผู้นำมาใช้ในการกำหนดค่าเสียหายที่เป็นการลงโทษโดยอาศัย ป.พ.พ. มาตรา 438 ซึ่งจะเห็นได้จากคำพิพากษาฎีกาในบางเรื่อง ในฝ่ายนี้ก็ยังมีความเห็นแตกแยกออกไปอีกบ้างเหมือนกันว่า มาตรา 438 เป็นหลักทั่วไปของการกำหนดค่าสินไหมทดแทน ไม่ใช่ค่าเสียหายแต่อย่างใด แม้ศาลจะกำหนดให้มากน้อยเพียงใดก็ได้แต่มาตรา 438 เป็นเรื่องที่ทำให้ศาลคำนึงตามพฤติการณ์และความร้ายแรงแห่งละเมิด ซึ่งต้องพิจารณาจากมาตราอื่น ๆ ประกอบด้วย เพราะฉะนั้นนักกฎหมายฝ่ายนี้เห็นว่า แม้หลักเกณฑ์เรื่องค่าเสียหายในเชิงลงโทษจะมีอยู่แล้วในไทย แต่ก็ไม่ใช้หลักเกณฑ์ของมาตรา 438 เสียทีเดียวนัก ประชญาและทฤษฎีในเรื่องนี้ น่าจะมีในมาตรา 446 เสียมากกว่า นอกจากนี้แม้ในเรื่องของสัญญาอันเป็นเรื่องในทางแพ่ง ก็มีเรื่องเบี่ยงปรับ ซึ่งก็คล้ายกับโทษนั่นเอง

จึงน่าจะรับเข้ามาใช้โดยอาศัยมาตรา 446 ได้ ส่วนอีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าหลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้ไม่มีอยู่ในประเทศไทย เพราะขัดกับหลักการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามแบบซีวิลลอว์ ที่ต้องชดใช้ตามความเสียหายที่ได้รับจริงไม่ใช่มุ่งลงโทษจำเลย ซึ่งเป็นการเอาความรับผิดชอบทางอาญามาใช้กับเรื่องทางแพ่ง นอกจากนี้ ยังเห็นว่า ค่าเสียหายที่ศาลกำหนดซึ่งฝ่ายแรกเห็นว่าเป็นค่าเสียหายในเชิงลงโทษนั้น ที่จริงแล้ว ในบางกรณีเป็นค่าเสียหายสำหรับความเสียหายทางจิตใจที่โจทก์ได้รับเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาวิเคราะห์ดังกล่าวข้างต้นนั้น ผู้เขียนเห็นว่าหลักเกณฑ์เรื่องค่าเสียหายในเชิงลงโทษน่าจะมีอยู่แล้วในประเทศไทย แต่ไม่เรียกหรือรู้จักในนามของค่าเสียหายในเชิงลงโทษ และอันที่จริงเราก็ไม่ควรจะรับว่าเป็นโทษ ในอังกฤษเองระยะหลังจากปี 1964 เป็นต้นมาก็นิยมเรียกว่า Exemplary Damages มากกว่า Punitive Damages ในภาษาไทยจะเรียกว่าค่าทดแทนความเสียหายทางจิตใจ อย่างที่ศาลของมลรัฐมิชิแกน เรียกหรือจะเรียกว่า ค่าทำขวัญหรือค่าปลอบใจก็น่าจะเป็นไปได้ เมื่อคำนึงว่า เรามีหลักกฎหมายเรื่องเบี้ยปรับอันเป็นการลงโทษในหลักกฎหมายไทยอยู่แล้ว หลักทำนองนี้จึงน่าจะนำมาใช้กับหลักกฎหมายกฎหมายไทยได้ โดยไม่ขัดกับระบบซีวิลลอว์ อย่างไรก็ตาม การให้ค่าเสียหายทำนองนี้ ตามที่ศาลไทยได้เคยให้มานั้น เป็นหลักเกณฑ์ที่ไม่แน่นอน ชัดเจน และยังไม่ได้เป็นหลักเกณฑ์ของทางกฎหมายอย่างแท้จริง กล่าวคือ เป็นเพียงหลักเกณฑ์ที่เกิดจากคำพิพากษาศาลฎีกา ที่ศาลไทยได้อาศัยอำนาจตาม ป.พ.พ. มาตรา 438 กำหนดค่าเสียหายเช่นนี้ ในบางครั้งเท่านั้นซึ่งนักกฎหมายไทยต้องมาตีความกันเอาเอง ว่ามีลักษณะเป็นค่าเสียหายในเชิงลงโทษหรือไม่ ทั้งนี้ เนื่องจากศาลมิได้กล่าวโดยชัดแจ้งในคำพิพากษาศาลฎีกาเหล่านั้นว่า ค่าเสียหายที่ศาลกำหนดนั้นเป็นค่าเสียหายในเชิงลงโทษ หลักเกณฑ์ที่ศาลใช้ในการกำหนดค่าเสียหายดังกล่าวก็ไม่ชัดแจ้งพอที่จะทำให้เห็นได้ว่าเป็นค่าเสียหายในเชิงลงโทษอย่างทางคอมมอนลอว์ ดังนั้น จึงพิจารณาได้แต่เพียงว่าศาลมุ่งจะกำหนดให้ค่าเสียหายนั้น เป็นการลงโทษสำหรับการกระทำของจำเลยหรือไม่เท่านั้น นอกจากนี้ก็ได้กล่าวแล้วว่าศาลในระยะหลัง ๆ ไม่สู้จะให้ค่าเสียหายทำนองนี้ เว้นแต่จะเป็นกรณีที่เข้ามาตรา 446 ซึ่งก็ค่อนข้างแคบอีกเหมือนกัน

แม้ว่าประเทศไทยจะยึดถือหลักการชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามแบบซีวิลลอว์ แต่การกำหนดค่าเสียหายในเชิงลงโทษนั้น จะเรียกว่าเป็นการลงโทษหรือค่าทดแทนอย่างอื่นก็ไม่น่าจะมีความแตกต่างกันนัก

ผู้เขียนขอเสนอแนวทางแก้ไขดังต่อไปนี้:-

1) ในระยะแรก ศาลอาจตีความมาตรา 438 ให้ง่าย และพิจารณาประกอบกับ มาตรา 446 เมื่อโจทก์มีคำขอ ศาลก็ควรกำหนดค่าเสียหายในกรณีประทุษร้ายต่อร่างกาย อนามัย เสรีภาพ และทำความเสียหายต่อหญิง จนเป็นความผิดอาญาทุจริตธรรม ให้ง่ายขวางขึ้น

2) ในอนาคต ควรแก้ไขมาตรา 446 ให้ครอบคลุมการทดแทนความเสียหายที่มีอาจ คำนวณเป็นเงินได้ในกรณีอื่น ๆ ให้ง่ายขวางออกไป เช่น การทำความเสียหายต่อชื่อเสียง เกียรติคุณ และสิทธิทั้งหลายที่ระบุในมาตรา 420 ได้แก่ กรณีการละเมิดลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร สิทธิในเครื่องหมายการค้า การใช้ชื่อสกุลผู้อื่นโดยไม่มีสิทธิ และการละเมิดสิทธิส่วนตัว (Privacy Right) ของผู้อื่น เป็นต้น

แต่ทั้งนี้จะต้องไม่ขัดต่อระบบซีวิลลอว์ และปัจจัยอื่น ๆ ที่ใช้อยู่ในระบบกฎหมายไทย กล่าวคือ อาจไม่เรียกว่าค่าเสียหายในเชิงลงโทษ และศาลจะไม่พิพากษาให้เกินคำขอ หรือเมื่อ โจทก์มีคำขอ ทั้งควรจะให้ในกรณีที่ศาลเห็นว่าจำเป็น อย่างไรก็ตามเรียกว่าจำเป็น เป็นเรื่องที่ศาล มีอำนาจใช้ดุลยพินิจอยู่แล้วตามมาตรา 438 วรรค 1 การแก้ไขกฎหมายเป็นเพียงการทำให้ศาล และนักกฎหมายไทยมีความมั่นใจขึ้นว่าสิ่งเหล่านี้เป็นไปได้ และกฎหมายอนุญาติ ที่มีตัวอย่างอยู่ แล้วในระบบกฎหมายอื่นในสกุลซีวิลลอว์และในหลักกฎหมายอื่นของไทยเอง การบัญญัติไว้อย่าง ชัดแจ้งในกฎหมายก็จะช่วยให้บรรล่วัตถุประสงค์อีกประการหนึ่งของกฎหมายละเมิด คือก่อให้เกิด ความเข็ดหลาบ หวาดกลัว ต่อผู้กระทำละเมิดเอง และบุคคลอื่นที่คิดจะทำ แต่ถ้าไม่บัญญัติไว้ให้ ชัดแจ้งแล้ว ศาลและนักกฎหมายไทยก็จะไม่แน่ใจซึ่งจะนำไปสู่ความไม่แน่นอน และความไม่ สอดคล้องต้องกันของแนวคำพิพากษาซึ่งวัตถุประสงค์ข้อนี้ที่ว่า จะทำให้เกิดความเข็ดหลาบ หวาดกลัว ขึ้นก็จะไม่สัมฤทธิ์ผล

